

Zespół

ds. Wprowadzenia

Mediacji w Polsce

Uchwała Zarządu Głównego Stowarzyszenia Penitencjarnego "Patronat"	s.2
Mediator	s.2
Projekt zasad współpracy ośrodków medacyjnych ze Stowarzyszeniem Penitencjarnym Patronat	s.3
Praca mediatora, jego zadania, obowiązki i prawa	s.4
Eksperymentalny Program Mediacji Pomiędzy Nieletnim Sprawcą Przepięstwa i Jego Ofiarą	s.5
Wskazania do przebiegu procesu mediacji	s.8
Ocena przebiegu mediacji: problemy prowadzenia dokumentacji	s.10
Wprowadzanie w Polsce pojednania ofiary ze sprawcą przestęstwa	s.16
Pojednanie nadal aktualne	s.17
Spostrzeżenia z doświadczeń medacyjnych	s.20
Rola Samorządu Terytorialnego w procesie mediacji.	s.21
Wybrane problemy praktyki mediacji pomiędzy sprawcą i ofiarą przestęstwa w krajach zachodnio — europejskich w świetle seminarium Rady Europy	s.22
Zespół medacyjny	s.25
Statut Patronatu	s.26

UCHWAŁA
ZARZĄDU GŁÓWNEGO STOWARZYSZENIA
PENITENCJARNEGO "PATRONAT"
z dnia 12 grudnia 1995 r.

1. Zarząd Główny Stowarzyszenia Penitencjarnego "Patronat" podejmuje uchwałę o powołaniu z dniem dzisiejszym w ramach Stowarzyszenia autonomicznego ZESPOŁU DS. WPROWADZENIA MEDIACJI MIĘDZY OFIARĄ I SPRAWCĄ PRZESTĘPSTWA

2. Przedmiotem działania Zespołu w 1996 r. - niezależnie od kontynuowania dotychczasowych prac - będzie:
a. opracowanie projektu przepisów prawnych oraz opinii dotyczących wprowadzenia mediacji w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych przeciwko młodocianym i dorosłym;
b. podjęcie eksperymentalnego programu mediacji w sprawach nieletnich w kilku wybranych okręgach sądów rodzinnych (organizowanie szkoleń, wydawanie materiałów informacyjnych, tworzenie ośrodków mediacyjnych, bieżąca analiza i ocena ich działalności itp.).

3. W 1996 r. działalność Zespołu będzie finansowana przez Fundację im. Heinricha Bölla (Niemcy).

4. Z ramienia Stowarzyszenia Penitencjarnego "Patronat" pracami Zespołu kieruje dr Janina Waluk we współpracy z dr Beatą Czarnecką-Działuk i z p. Robertem Jaworskim (obecnie z Adamem Romańskim).

MEDIATOR jak sama nazwa wskazuje przeznaczony jest przede wszystkim dla mediatorów, chociaż Zespół ds. Wprowadzenia Mediacji w Polsce przy Stowarzyszeniu Penitencjarnym Patronat, który go wydaje byłby szczęśliwy, gdyby MEDIATOR trafił także do tych wszystkich, którzy będą współdziałać w realizacji w Polsce pierwszego eksperymentalnego programu mediacji między ofiarą a nieletnim sprawcą.

W przyszłości, mamy nadzieję, że zakres mediacji rozszerzy się także na młodocianych i dorosłych sprawców i ich ofiary, jednakże obecnie brak ku temu podstaw prawnych, podczas, gdy na eksperymentalny program dotyczący nieletnich pozwala Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982r.

Będziemy się starać by MEDIATOR wychodził przynajmniej raz na kwartał i zawierał opracowania, artykuły, sprawozdania, uwagi i sugestie, które mogą pomóc mediatorom w prowadzeniu ich pionierskiej pracy.

Zależy nam więc bardzo na otrzymywaniu od Państwa opisów doświadczeń waszej pracy z powstających pierwszych w Polsce ośrodków mediacyjnych. Prosimy o dzielenie się spostrzeżeniami, opisami ciekawszych spraw, uwagami i pytaniami, które powstają i będą powstawać w miarę nowych doświadczeń.

Zamieszczamy projekty współpracy Ośrodków Mediacyjnych ze Stowarzyszeniem Patronat, zadania mediatora i wskazania do przebiegu procesu mediacji.

Oczekujemy z niecierpliwością na uwagi naszych czytelników. Zapraszamy również do dyskusji na łamach MEDIATORA.

Prosimy o przysyłanie czytelnich materiałów (mogą być na dyskietkach, co ułatwi i przyspieszy pracę). Miłe będą widziane wszelkie materiały dokumentujące pracę: teksty, zdjęcia, video, itp.

Oczekujemy także na kontakty w różnych formach, mogą to być także rozmowy telefoniczne z kimś ze ścisłej redakcji, którą stanowi trzysobowy Zespół:

- * Beata Czarnecka-Działuk, Instytut Nauk Prawnych PAN, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, pok. 220, pon., śr. w godz. 10-12, w pok. 222 w teczce można pozostawić wiadomość i materiały, sekretariat, tel./fax (0-22)267853;
- * Adam Romański, Patronackie Stowarzyszenie Penitencjarne Patronat, ul. Okólnik 11 m.9, 00-368 Warszawa, tel./fax, automat. sekr. (0-22)275586, tel. 261322, (pon.-pt. godz. 10.00-14.00, polecany wtorek);
- * Janina Waluk - Biuro Obsługi Senatorów Kancelarii Senatu, ul. Wiejska 6, 00-902 Warszawa, tel. (0-22) 6941853, 6941009, 6941510, fax 6941058, (pon., wt. godz. 08.00-16.00).

PROJEKT ZASAD WSPÓŁPRACY OŚRODKÓW MEDIACYJNYCH
ZE STOWARZYSZENIEM PENITENCJARNYM PATRONAT

1. Udział w Stowarzyszeniu. Wszyscy, którzy jako mediatorzy biorą udział w realizacji programu pojednania ofiary ze sprawcą, proszeni są o wstąpienie do Stowarzyszenia. Jeżeli w danym mieście nie ma Oddziału Stowarzyszenia, a ilość osób wyrażających chęć należenia do PATRONATU wynosi przynajmniej pięć, prosimy o założenie KOŁA Stowarzyszenia, zgodnie ze Statutem (w zał.).

2. Ośrodek mediacyjny powinien być zorganizowany zgodnie z następującymi wymaganiami:

- nie powinien mieć swojej siedziby w sądzie (choć w wyjątkowych przypadkach może być w tym samym budynku),
- powinien mieć wygląd estetyczny. W razie potrzeby należy pomieszczenie odnowić, ewentualnie wyremontować.

Podstawowe wyposażenie Ośrodka:

- stół, krzesła, szafa pancerna, artykuły biurowe: segregatory, teczki, papier, materiały piśmienne itp.;
- dobrze byłoby zabezpieczyć przed włamaniem oraz ewentualnie ubezpieczyć. Założenie telefonu Ośrodka nie będzie tymczasem możliwe, natomiast rachunki za ewentualne używanie telefonu nie powinny przekraczać 50 zł miesięcznie. Na wyposażenie Ośrodka mediacji Patronat może przeznaczyć jednorazowo kwotę 800 zł. Przed przystąpieniem do prac przygotowawczych prosimy o przesłanie dokładnego ich premimiarza.

O zakupie wyższej wartości dóbr oraz usług (np. szafa, czy remont itp.) należy powiadomić Adama Romańskiego (koordynatora d/s realizacji programu Fundacji H.Bölla), przysyłając 3 oferty z uzasadnieniem wyboru najbardziej korzystnego wariantu.

Należy wymienić co zostanie zakupione i czemu ma służyć.

Przesłanie tak dokładnego preliminarza jak i później opisu rachunków jest konieczne ze względu na wymogi stawiane przez Fundację H.Bölla - naszego sponsora.

W razie przewidywań poniesienia większych wydatków prosimy o wstępną konsultację z koordynatorem d/s realizacji Programu Fundacji H.Bölla lub dr Janiną Waluk.

Mediator przesyła do Zespołu ogólnopolskiego miesięczne sprawozdanie finansowe z wykorzystania środków przekazanych z Fundacji H.Bölla przez Patronat na adres Koordynatora d/s realizacji Programu Fundacji H.Bölla, najpóźniej do 10 dnia następnego miesiąca.

3. Mediatorzy

- Mediatorzy będą zatrudnieni przez PATRONAT na umowę o dzieło. W pierwszym etapie działalności "dziełem" będzie zorganizowanie Ośrodka, które powinno być przeliczone na ilość wydatkowanych godzin. W następnych okresach uposażenie mediatorów będzie wynosiło 65 zł za sprawę, ale nie więcej niż 200 zł miesięcznie netto.

- Wynagrodzenie będzie przesyłane przekazem lub przelewem pod adres wskazany i zamieszczony przez mediatora w umowie o dzieło.

- Mediatorzy są zobowiązani do przysyłania sprawozdań z zakończonych spraw, niezależnie od tego czy doszło do porozumienia stron, czy nie, gdyż one będą podstawą wypłaty wynagrodzenia. Powinny one zawierać:

* krótki opis działań, * imiona, nazwiska i adresy osób poszkodowanych, * imiona, nazwiska i adresy sprawców, * opinie sędziego sądu rodzinnego i nieletnich.

Dokumenty te objęte są tajemnicą i nie są do wglądu dla innych osób niż realizujące program mediacyjny.

4. Uprzejmie prosimy mediatorów o popularyzowanie mediacji w środkach masowego przekazu oraz gromadzenie wszelkich publikacji i informacji na ten temat oraz przysyłanie ich do Zespołu d/s wprowadzenia mediacji w Polsce do koordynatora d/s realizacji Programu Fundacji H.Bölla Adama Romańskiego.

Prosimy także Państwa mediatorów, ze względu na posiadanie bardzo skromnych środków na mediacje, o ewentualne poszukiwanie źródeł finansowania i sponsorów naszego przedsięwzięcia.

Prosimy także o przesłanie dokładnych danych mediatorów i osób zaangażowanych w realizację programu wg załącznika - ankiety osobowej mediatorów oraz wskazanie osoby będącej koordynatorem d/s mediacji między Państwem a Kierownictwem Zespołu d/s wprowadzenia mediacji i Stowarzyszeniem Penitencjarnym PATRONAT.

Przedstawione zasady są jedynie propozycjami form współpracy. Dlatego bardzo prosimy Państwa o szybką odpowiedź (faxem lub listownie) wraz z opiniami o tym projekcie oraz własnymi spostrzeżeniami, sugestiami i uwagami. Z góry dziękujemy za szybkie udzielenie odpowiedzi na adres koordynatora d/s realizacji programu Fundacji Bölla p. Adama Romańskiego.

Adresy do korespondencji:

- Koordynator d/s realizacji Programu Fundacji H.Bölla, p. Adam Romański Patronackie Stowarzyszenie Penitencjarne, ul. Okólnik 11 m.9, 00-368 Warszawa, tel./fax (0-22)275586, tel. 261322;

Adam Romański, Warszawa, 19.07.1996 r.

PRACA MEDIATORA. JEGO ZADANIA, OBOWIĄZKI I PRAWA

Przedstawione poniżej wskazania są wstępnym projektem, który może być w każdym punkcie zmodyfikowany. Czekamy na uwagi i propozycje.

I. ORGANIZOWANIE OŚRODKA MEDIACJI

1. Przy organizowaniu ośrodka mediacji, mediator powinien dopilnować przygotowania odpowiedniego miejsca spotkań ofiary ze sprawcą. Powinno to być pomieszczenie nie przypominające w niczym pokoju urzędnika, np. zachęcający do przebywania mały pokój (bez biurka!) ze stołem czy stolikiem przy którym można by wygodnie usiąść. Czysty, schludny, z jakimś pogodnym obrazem, czy obrazkami na ścianach, z kwiatami i firankami na oknach. Może jakaś niewielka półka z czasopismami i książkami. Niewielka szafa, dokładnie zamykana (najlepiej pancerna), gdzie przechowywało by się dokumentację z przeprowadzonych rozmów oraz podpisane umowy i sprawozdania z realizacji tych umów.

2. Trzeba przygotować materiały pomagające do gromadzenia dokumentacji. Tymczasem segregatory, w których będą zapisywane sprawy i ich przebieg. Obecnie trudno myśleć jeszcze o komputerach, chociaż byłyby bardzo pomocne.

Dobrze by było móc poczęstować rozmawiających herbatą. Dlatego w ośrodku powinny być dwie lub czasem mogą być trzy osoby. Dobrze by było gdyby był oddzielny pokój do prowadzenia rozmów i oddzielny "techniczny" (gromadzenie dokumentacji, telefon itp.).

II. PODSTAWOWE ZADANIA MEDIATORA

A. OBOWIĄZKI:

1. - przygotować wraz z sędzią rodzinnym i nieletnich sprawy kwalifikujące się do mediacji,
- po otrzymaniu zgody sędziego na podjęcie danej sprawy mediator pisze listy do sprawcy, potem do pokrzywdzonego (wzory listów z załączeniem),

- następnie przeprowadza dwie oddzielne rozmowy: ze sprawcą i pokrzywdzonym dla zorientowania się z jakimi ludźmi będzie miał do czynienia i czego należy oczekiwać. Następnie organizuje spotkanie z obydwoma stronami razem. Wyjaśnia stronom na czym będą polegały warunki osiągnięcia ugody,

- bardzo ważne jest to pierwsze spotkanie ofiary ze sprawcą. Mediator winien zachować całkowitą bezstronność, neutralność. Przede wszystkim "dać się wygadać" stronom. W pierwszej rozmowie bowiem w największym stopniu mogą brać górę emocje, zamiast rozsądnego i spokojnego rozważania warunków podjęcia ugody.

Jeśli zaistnieje potrzeba (i tak będą chciały strony) można przerwać rozmowy i ewentualnie kontynuować je w innym terminie. Strony mogą jednak również nie życzyć sobie rozmów - na co należy wyrazić zgodę. (Strony oraz mediator mają prawo przerwać mediację na każdym etapie).

2. Doprowadzenie stron do porozumienia powinno zakończyć się podpisaniem ugody przez obie strony oraz przewidzianymi w niej ściśle konkretnymi terminami jej wykonania oraz konkretami, dotyczącymi spraw zadośćuczynienia pokrzywdzonemu.

3. Mediator ma obowiązek kontaktowania się z sędzią rodzinnym i ewentualnego konsultowania z nim trudnych spraw. Mediator powinien również nawiązać kontakt z policją, prokuratorami i ośrodkami diagnostyczno-konsultacyjnymi.

B. PRAWA MEDIATORA

1. Mediator ma prawo uczestniczyć we wszystkich szkoleniach, spotkaniach i konferencjach, które organizowane są w Polsce na temat mediacji. Powinien być o tym informowany przez ogólnopolski zespół d/s mediacji.

2. Ma prawo do tytułu i pieczętek mediatora o ile ukończył przynajmniej 3 szkolenia mediatorów.

3. Mediator ma prawo do otrzymania wynagrodzenia za swoją pracę w wysokości ustalonej przez Zespół d/s wprowadzenia mediacji oraz w formie, określonej umową podpisaną z księgową Zarządu Głównego Stowarzyszenia "Patronat". Ma także prawo do otrzymania zwrotu kosztów, związanych z niezbędnym kontaktowaniem się z obiema stronami.

4. Mediator może konsultować się z członkami zespołu d/s wprowadzania mediacji w Polsce (Adam Romański, Patronat, tel: (0-22)2755886; dr Janina Waluk, Biuro Obsługi Senatorów, tel. (0-22)69441009, ewentualnie innymi - lista zespołu mediacyjnego w zał.) w sprawach mediacji w których napotyka na trudności.

5. Ośrodek mediacji jest autonomiczną jednostką, nie podlega sądowi, ani prokuraturze, ani Ministerstwu Sprawiedliwości, ale z nimi współpracuje i działa za zgodą Ministerstwa Sprawiedliwości. Ma prawo do własnej nazwy, samookreślenia się i pieczętki.

C. O CZYM MEDIATOR POWINIEN WIEDZIEĆ:

1. o tym co zawiera eksperymentalny program mediacji (publikujemy w MEDIATORZE poniżej) i znać go dobrze,

2. o tym, że nie wolno preferować jakiegokolwiek strony w czasie prowadzenia mediacji,

3. wszystko o czym się mówi w czasie rozmów jest wyłącznie do wiadomości mediatora,

4. dokumentacja prowadzonych spraw musi być starannie przechowywana i nikomu nie udostępniana,

5. mediator powinien starać się nieustannie zdobywać coraz więcej wiedzy o mediacji,

6. wszystkie uwagi, spostrzeżenia, sugestie mediator powinien przekazywać do Zespołu ds. Wprowadzenia Mediacji w Polsce.

dr Janina Waluk

Propozycje, uwagi, sprawozdania merytoryczne, pytania prosimy kierować na adres:
dr Janina Waluk, Biuro Obsługi Senatorów Kancelarii Senatu, ul. Wiejska 6, 00-902 Warszawa
tel. (0-22) 6941009, 6941510, 6941853, fax 6941058.

EKSPERYMENTALNY PROGRAM MEDIACJI POMIĘDZY NIELETNIM SPRAWCĄ PRZESTĘPSTWA I JEGO OFIARĄ

Część I

Wprowadzenie

Część II

OPIS PROGRAMU EKSPERYMENTALNEGO

1. Nazwa programu
2. Założenia
3. Uzasadnienie
4. Cele
5. Podstawy prawne
6. Przebieg mediacji
7. Realizator programu
8. Czas trwania
9. Etapy realizacji

Część I

Wprowadzenie

I. Programy mediacji są wynikiem poszukiwania zarówno nowych, racjonalnych środków reagowania na przestępczość, jak i metod uwzględniania w szerszym zakresie interesów osób pokrzywdzonych.

Mediacja polega na podejmowaniu prób doprowadzenia do porozumienia się pomiędzy ofiarą i przestępcą, jeśli zgodzili się oni na udział w programie. Negocjacje z udziałem mediatora umożliwiają stworzenie warunków do rozwiązania zaistniałego konfliktu, wyrażenia swoich odczuć oraz uzgodnienia sposobu zadośćuczynienia. Mediator pomaga stronom w dojściu do porozumienia, ale nie narzuca im rozstrzygnięcia.

Programy mediacji są realizowane od wielu lat i przynoszą bardzo dobre rezultaty w licznych krajach Ameryki i Europy Zachodniej. W Kanadzie, USA i Wielkiej Brytanii programy takie działają od 1975r., w Norwegii od 1981r., w Finlandii od 1983r., w Niemczech, Austrii i Francji od 1985r., w Katalonii od 1990r., w Belgii od 1993r.

Mediacja zyskała akceptację organizacji międzynarodowych, co znalazło wyraz w szeregu dokumentów.

W tym kontekście należy w szczególności zwrócić uwagę na następujące rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy:

- * nr R (83) 7 Komitetu Ministrów w sprawie udziału społeczeństwa w polityce wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.
- * nr R (85) 11 w sprawie pozycji ofiary w prawie karnym materialnym i procesowym.
- * nr R (87) 18 w sprawie uproszczenia wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.
- * nr R (87) 21 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktymizacji oraz
- * nr R (92) 16 w sprawie w sprawie Reguł europejskich w odniesieniu do sankcji i środków stosowanych i wykonywanych w społeczności lokalnej.

W czerwcu 1995r. Komitet Rady Europy do spraw Problematyki Przestępczości podjął decyzję o przeprowadzeniu badań oceniających efekty wszystkich programów mediacyjnych realizowanych w państwach członkowskich oraz o przygotowaniu na tej podstawie raportu oraz rekomendacji poświęconych wyłącznie problematyce mediacji.

W tym samym kierunku zmierzają zalecenia Organizacji Narodów Zjednoczonych, w szczególności zawarte w postanowieniach Deklaracji o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy z 1985r.

II. Wprowadzanie programów mediacji rozpoczynano zwykle od spraw nieletnich, w których, jak ocenia się, łatwiej jest osiągnąć pożądane rezultaty (zgoda stron na uczestniczenie w programie oraz wypracowanie porozumienia pomiędzy nimi).

Wobec pozytywnych ocen wyników tych programów, będących na początku eksperymentami, w niektórych krajach mediacja weszła do prawa nieletnich, jako ustawowo określony alternatywny sposób postępowania z nieletnimi, bądź jako sądowy środek oddziaływania (np. w Austrii w 1988r., w Niemczech 1990r., we Francji w 1991r., w Norwegii w 1992r.).

Niezależnie od wymienionych wyżej ogólnych zaleceń międzynarodowych, należy zwrócić uwagę na szczególne zasady dotyczące nieletnich.

Przyjęte w 1985r. Wzorcowe Reguły Minimalne Narodów Zjednoczonych dla Wymiaru Sprawiedliwości w sprawach Nieletnich (Reguły Pekińskie) zawierają w Regule 11 wskazania dotyczące stosowania postępowania alternatywnego (diversion) wobec nieletnich. Reguła 11.4 zaleca wprowadzenie przepisów pozwalających na odchodzenie od tradycyjnego postępowania na rzecz istniejących w społeczeństwie możliwości postępowania alternatywnego. W szczególności zaleca się, aby było ono połączone z naprawieniem szkody i mogło prowadzić do uniknięcia przyszłych konfliktów z prawem.

Podobne wskazania zawiera Rekomendacja Rady Europy nr R(87) 20 z 17 września 1987r. w sprawie reakcji społecznej na przestępczość nieletnich (Część II Dejuryduzacja /diversion/ - mediacja), postulująca stworzenie warunków dla rozwoju procedur alternatywnych (w tym mediacji).

Część II

OPIS PROGRAMU EKSPERYMENTALNEGO

1. Nazwa programu
MEDIACJA POMIĘDZY NIELETNIM SPRAWCĄ
PRZESTĘPSTWA I JEGO OFIARĄ

2. Założenia

Program jest eksperymentem w zakresie stosowania nowego sposobu rozwiązywania konfliktu zaistniałego pomiędzy osobą pokrzywdzoną a nieletnim sprawcą czynu karalnego.

Polega on przede wszystkim na:

- * zainicjowaniu stosowania mediacji w sprawach nieletnich w okręgach kilku wytypowanych sądów rodzinnych obejmujących swoją właściwością obszary o charakterze wielkomiejskim, małe miasta oraz tereny wiejskie.
- * przeprowadzeniu badań empirycznych poddających merytorycznej ocenie przebieg programu.

Zebrane doświadczenia i wyniki badań umożliwią zweryfikowanie programu (przeprowadzanie ewaluacji) oraz wskazanie metod rozszerzania oraz upowszechniania go (replikacji).

3. Uzasadnienie programu

Program pozwala osiągnąć szereg korzyści:

obu stronom - nieletniemu i pokrzywdzonemu:

- * zapewnia możliwość bezpośredniego wpływu na sprawę;
- * daje szansę rozwiązania zaistniałego konfliktu (na co nie ma miejsca w tradycyjnie toczącym się postępowaniu), w sposób odformalizowany, bez udziału przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości; między innymi umożliwia odreagowanie emocji, wzajemne zrozumienie swoich przeżyć i racji;

pokrzywdzonemu:

- * umożliwi szybkie uzyskanie odszkodowania, którego nie może dochodzić bezpośrednio w toku rozpoznawania sprawy nieletniego (art. 48 u.p.n.);
- * zmniejszenie poczucia lęku przed przestępczością;

nieletniemu daje:

- * szansę zrozumienia skutków swojego czynu oraz możliwość ich zniwelowania - walor wychowawczy uczenia ponoszenia konsekwencji swojego postępowania i szczególnie ważna w sprawach nieletnich szybkość reakcji (zwłaszcza wobec długiego czasu upływającego zwykle od popełnienia czynu do rozstrzygnięcia sprawy przez sąd rodzinny) zasługuje na szczególne podkreślenie;
- * szansę uniknięcia tradycyjnych sądowych środków oddziaływania;

wymiarowi sprawiedliwości w sprawach nieletnich daje
długofalowe skutki ekonomiczne i organizacyjne:

- * przeprowadzenie pomyślnej mediacji, mogące być podstawą do umorzenia postępowania, pozwala zaoszczędzić środki, jakie byłyby zaangażowane przy trwającym zwykle kilka lat wykonywaniu np. nadzoru kuratora lub umieszczenia w placówce opiekuńczo - wychowawczej, co w warunkach polskich, gdzie koszty wykonywania środków (zwłaszcza polegających na umieszczeniu w zakładzie) są bardzo wysokie, kwestia wpływu programu na obniżenie tych kosztów nabiera szczególnego znaczenia;

- * osoby zajmujące się sprawami nieletnich mogą skoncentrować się na sprawach poważniejszych (których liczba wykazuje w ostatnich latach tendencję rosnącą), gdzie rzeczywiście istnieje konieczność długotrwałego stosowania wobec nieletnich sądowych środków oddziaływania i kontroli;

dla społeczeństwa istotne są:

- * zmniejszenie tzw. społecznych kosztów wymiaru sprawiedliwości, z jakimi wiąże się prowadzenie postępowania (czas uczestników postępowania, pracowników aparatu pomocniczego sądów, negatywne skutki pobytu nieletniego w izolacji i ryzyko pogłębiania się demoralizacji na skutek pobytu w zakładzie, i.t.d.);
- * korzyści dla środowiska lokalnego wynikające ze skuteczniejszego reagowania na pewne rodzaje przestępczości nieletnich i zmniejszania jej skutków.

4. Cele

Celem programu jest zbadanie możliwości wprowadzenia mediacji do polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich.

5. Podstawy prawne

Kierowanie spraw nieletnich do mediacji jest możliwe w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r.

- * W najwcześniejszym etapie sądowego postępowania - art. 21 u.p.n.: pozytywny efekt mediacji może przesądzić o niecelowości zastosowania środków wychowawczych lub poprawczych.

- * Na etapie orzekania - art. 6 pkt. 2 u.p.n.: mediacja może być jedną z form zobowiązania do określonego postępowania, polegającego na naprawieniu szkody, przeproszeniu pokrzywdzonego i.t.p.

- * W postępowaniu wykonawczym - art. 79 u.p.n.: wynik mediacji może stanowić przesłankę zmiany lub uchylecia wykonywanego środka wychowawczego; oraz art. 87 u.p.n. - mediacja może być stosowana przy warunkowym zwolnieniu z zakładu poprawczego lub umieszczenia poza zakładem jako środek wychowawczy stosowany w okresie próby (forma zobowiązania do określonego postępowania).

Eksperyment ma na celu zbadanie stosowania mediacji we wszystkich stadiach postępowania.

6. Przebieg mediacji

A. Kwalifikowanie spraw do mediacji

- * Analizowanie przez sędziego rodzinnego i mediatora zebranych danych o okolicznościach czynu nieletniego oraz jego osobie i środowisku.

- * Podstawowe kryteria to: brak wątpliwości co do faktu popełnienia czynu przez nieletniego (zwłaszcza przyznanie się) oraz pokrzywdzenie konkretnej osoby fizycznej - albo instytucji, jeśli kogoś z niej osobiście dotknęły skutki przestępstwa

- * Nie przesądza się z góry rodzajów przestępstw w sprawach o które może być prowadzona mediacja, gdyż w fazie eksperymentu jest to niecelowe.

- * W przypadku podjęcia przez sędziego rodzinnego decyzji o przekazaniu sprawy do mediacji, postępowanie sądowe zawiesza się (art. 177 par. 1 p. 1 k.p.c.).

B. Postępowanie mediacyjne

- * Mediatorami są osoby, które odbyły specjalne przeszkolenie, mają łatwość w nawiązywaniu kontaktów z ludźmi. Dobrze, aby posiadali wykształcenie z zakresu prawa.

resocjalizacji, psychologii, pedagogiki, socjologii, lub doświadczenie w pracy na rzecz dzieci i młodzieży.

* Mediator nawiązuje listowny kontakt ze stronami konfliktu. Z reguły w pierwszej kolejności pisze do nieletniego, informując go o istnieniu programu, o jego celach oraz o możliwości wzięcia przez sąd rodzinny pod uwagę efektów mediacji przy podejmowaniu decyzji w jego sprawie, i proponuje spotkanie.

* W bezpośredniej rozmowie z nieletnim sprawcą mediator ustala możliwości i gotowość zadośćuczynienia pokrzywdzonemu.

* Gdy nieletni wyrazi zgodę na wzięcie udziału w programie, mediator nawiązuje listowny kontakt z osobą pokrzywdzoną, dając informacje o programie, o korzyściach, jakie mogła by ona odnieść, zwłaszcza jeśli chodzi o zadośćuczynienie, oraz proponuje spotkanie - w tej fazie bez udziału nieletniego.

* Jeśli pokrzywdzony wyrazi zgodę na spotkanie, mediator ustala w jego trakcie jakie są oczekiwania pokrzywdzonego co do zadośćuczynienia, jego stosunek do czynu i sprawcy oraz czy wyraża zgodę na uczestniczenie w mediacji.

* Po wyrażeniu przez obie strony zgody, mediator organizuje spotkanie nieletniego i pokrzywdzonego. Jego celem jest wypracowanie przez samych zainteresowanych, przy pomocy mediatora, porozumienia dotyczącego załatwienia sprawy.

* W trakcie spotkania strony mają możliwość m.in.:
- przedstawienia swojej wersji wydarzenia (mediacja nie ma jednak na celu weryfikowania stanu faktycznego na użytek sądu);

- zadawania pytań;
- poinformowania o skutkach tego, co zaszło w wyniku popełnienia czynu i o swoich odczuciach;
- przedyskutowania sposobu rozwiązania konfliktu.

* Mediator bezstronnie czuwa nad przebiegiem rozmowy i dba o to, aby nie dominowały interesy tylko jednej strony.

* Gdy strony nie dojdą do porozumienia na pierwszym spotkaniu, może okazać się celowe zaproponowanie jeszcze jednego i danie im czasu do namysłu.

* Jeśli strony konfliktu dojdą do porozumienia, spisuje się jego treść i ustala termin zrealizowania przyjętego zobowiązania. Należy dbać o to, aby nieletni sam poniósł konsekwencje i wykonał zobowiązanie, nie zaś jego rodzice.

C. Wynik mediacji

* Po upływie określonego przez strony terminu mediator sprawdza wykonanie przyjętych zobowiązań (telefonicznie, listownie lub w trakcie bezpośredniej rozmowy) i przesyła do sądu raport o przebiegu i efektach mediacji (lub o niemożności jej przeprowadzenia).

* W oparciu o wynik mediacji sąd rodzinny podejmuje decyzję o dalszym toku sprawy nieletniego.

7. Realizator programu

ZESPÓŁ DS. WPROWADZENIA MEDIACJI POMIĘDZY OFIARĄ I SPRAWCĄ PRZESTĘPSTWA przy współdziałaniu m. in. ze Stowarzyszeniem "Patronat".

Biurem Obsługi Senatorów Kancelarii Senatu, Ministerstwem Sprawiedliwości, Przewodniczącymi Wydziałów Rodzinnych i Nieletnich (sądów rodzinnych), Polską Fundacją Dzieci i Młodzieży oraz placówkami naukowo-badawczymi.

8. Czas trwania

Zakłada się 2,5 roczny okres realizowania programu w fazie eksperymentu.

9. Etapy realizacji

* Opracowanie ostatecznego kształtu programu.

* Sporządzenie budżetu programu, gromadzenie środków (Fundacja im. H.Bölla przeznaczyła już pewne środki na rozpoczęcie wdrażania mediacji, zwrócenie się do Komitetu Badań Naukowych, Ministerstwa Sprawiedliwości - sugestia zasądzania nawiazek na program mediacji, ubieganie się o dotacje innych fundacji).

* Przeszkolenie pierwszej grupy mediatorów i sędziów (przy współudziale stowarzyszenia DBH - Deutsche Bewahrungs- ,Gerichts- und Straffälligenhilfe, Fundacji im. H.Bölla, pracowników programu "Brücke" z Monachium, ATA - Salzburg, Waage - Kolonia).

* Wytypowanie wydziałów rodzinnych i nieletnich (sądów rodzinnych) do wzięcia udziału w eksperymencie oraz zawarcie umowy z przewodniczącymi tych sądów co do szczegółowych zasad realizowania programu oraz zadań realizowanych przez każdą spośród zaangażowanych instytucji

* Przygotowanie zaplecza administracyjno-technicznego

* Realizowanie programu doprowadzania do porozumienia pomiędzy nieletnimi i ich ofiarami

* Przeprowadzenie badań naukowych, ewaluacja: badania ankietowe z udziałem zarówno nieletnich, jak ich ofiar, dotyczące ich oceny takiego sposobu rozwiązywania konfliktu prawnokarnego, oceny wysiłków mediatora, osobistych odczuć, analizowanie materiałów sprawy, zwłaszcza raportów mediatorów, wywiady z mediatorami i sędziami rodzinnymi.

* Popularyzowanie problematyki mediacji (obecność w środkach masowego przekazu)

* Wprowadzanie programu w innych ośrodkach (replikacja)

* Opracowanie ewentualnych propozycji zmian legislacyjnych w prawie nieletnich

Osoby zainteresowane programem mogą kontaktować się z dr Janina Waluk, Biuro Obsługi Senatorów Kancelarii Senatu, ul. Wiejska 6, 00-902 Warszawa
tel. (0-22) 6941009, 6941510, 6941853, fax 6941058

W S K A Z A N I A D O P R Z E B I E G U P R O C E S U M E D I A C J I

1. SELEKCJA SPRAW

Podstawowe warunki:

- nieletni przynajmniej co do faktu popełnienia czynu (udziału w zdarzeniu).
 - pokrzywdzony jest zidentyfikowaną osobą fizyczną (wyjątkowo uczestnikiem mediacji może być osoba, którą bezpośrednio dotknęły skutki przestępstwa przeciwko instytucji),
 - sprawa nie jest zbyt skomplikowana dowodowo,
 - czyn nie jest zbyt poważny,
 - nie ma przeciwwskazań ze względu na bezpieczeństwo (nieletni nie jest zbyt zdemoralizowany ani np. nie jest uwikłany w działanie grupy przestępczej),
 - szkoda wyrządzona przez nieletniego nie jest nadmiernie wysoka, aby mówić o realnym zadośćuczynieniu.
- W każdym z tych punktów możliwe są odstępstwa wtedy gdy konkretna sytuacja tego wymaga.

2. PRZEKAZANIE SPRAW DO MEDIACJI:

a) w postępowaniu wyjaśniającym

warunkiem jest posiadanie podstawowych danych o nieletnim - z wywiadu środowiskowego a także wysłuchanie nieletniego przez sędziego rodzinnego.

Sędzia rodzinny przekazuje sprawę do mediacji zarządzeniem.

Oto przykład zarządzenia o skierowaniu sprawy do mediacji.

(DO AKT SPRAWY)

miejsowość, data

ZARZĄDZENIE

Sędzia rodzinny zarządza:

1. przekazanie sprawy nieletniego o czyn z art. sygn. akt. do zespołu mediacyjnego w celem podjęcia mediacji z uwagi na dobro nieletniego i interes pokrzywdzonego.
2. Postanowienie w przedmiocie dalszego biegu sprawy nieletniego o czyn z art. zostanie wydane po otrzymaniu opinii Zespołu w przedmiocie mediacji.
3. Wyznacza termin na przeprowadzenie mediacji najpóźniej do (do trzech miesięcy).

W wyjątkowym przypadku możliwe jest przedłużenie tego terminu o następne trzy miesiące. W tej kwestii mediator konsultuje się z sędzią rodzinnym, który dokonuje stosownej zmiany w zarządzeniu.

b) w postępowaniu rozpoznawczym

Przykład postanowienia:

Sąd rodzinny postanawia dopuścić dowód z opinii ośrodka mediacyjnego na okoliczność (możliwości zadośćuczynienia w drodze mediacji).

Sędzia rodzinny może przekazać ośrodkowi mediacyjnemu akta sprawy nieletniego. Nie ma w tym względzie przeszkód formalnych. Niezbędne jest jednak zapewnienie przez ośrodek ochrony akt i informacji w nich zawartych. Mediator może też zapoznać się z aktami sprawy w budynku sądu rodzinnego robiąc niezbędne notatki i kserokopie.

3. PRZYKŁAD LISTU DO POKRZYWDZONEGO

Ośrodek Mediacji w

(Firmówka, adres, tel., fax)

Data

Drogi/a Panie/Pani.

Wydział Rodzinny i Nieletnich Sądu Rejonowego w powiadomił nas o wszczęciu sprawy nr nieletniego, któremu zarzuca się (np. naruszenie nietykalności cielesnej).

Ponieważ sprawcą jest nieletni (lat) zadaniem sądu jest nie tylko wyciągnięcie konsekwencji prawnych, ale również WYCHOWANIE i POPRAWA.

Sąd Rodzinny powierzył nam zadanie poszukiwania możliwości rozwiązania konfliktu na drodze mediacji, która przede wszystkim uwzględniałaby Pana/Pani interesy jako osoby pokrzywdzonej.

Mediacja polega na poszukiwaniu zadośćuczynienia, prób naprawy krzywdy, przykrości, jakich doznał/a Pan/Pani w związku z przestępstwem.

Dlatego zapraszamy najpierw Pana samego/Panią samą na rozmowę w dniu o godz. w (dokładne określenie miejsca). Chcemy zapoznać się z Pana/Pani opinią na temat wydarzenia.

Gdyby nie mógłby Pan/nie mogłaby Pani przybyć we wskazanym terminie, uprzejmie prosimy o kontakt telefoniczny lub inny (np. listownie) Jeśli byłoby to dla Pana/Pani dogodniejsze możemy spotkać się w innym miejscu i czasie.

Łączymy wyrazy szacunku

4. PRZYKŁAD LISTU DO SPRAWCY

miejsceowość, data

“Witaj,

pisze do Ciebie ktoś, kogo - jeśli zechcesz - będziesz miał okazję poznać. Jestem mediatorem, tzn. człowiekiem, który pomaga w porozumieniu się dwóch osób, znajdujących się ze sobą w konflikcie, a zwłaszcza pomaga nieletnim, którzy dokonali czynów karalnych oraz osobom, które zostały przez nich pokrzywdzone. Sąd rodzinny poinformował mnie o Twojej sprawie Jeśli zgodzisz się możemy porozmawiać o możliwości naprawienia szkody, co byłoby dla Ciebie korzystne. Proponuję spotkanie w dniu o godz. w Ośrodku Mediacji (dokładny adres i określenie miejsca). Proszę Cię, żebyś nas poinformował o otrzymaniu tego listu (tel.). Jeśli chcesz mogę odwiedzić Cię w domu.

Czekam na odpowiedź

Łączę pozdrowienia

MEDIATOR

List do nieletniego musi być wysłany nie tylko do niego, ale i do jego rodziców. Powinien zawierać:

- określenie kim jest mediator,
- kto zawiadomił mediatora o sprawie nieletniego,
- że mediator i mediacja może mu pomóc.

5. POROZUMIENIE MIĘDZY STRONAMI MEDIACJI

Porozumienie to ma mieć postać ugody pozasądowej w formie pisemnej. Musi zawierać:

1. datę i miejsce.
2. określenie stron (imiona, nazwiska, adresy).
3. w treści musi być zawarte wyraźne oświadczenie woli obu stron co do formuły zadośćuczynienia.
4. termin wykonania zobowiązania,
5. sposób kontrolowania zawartej ugody.

Przykład:

Ugoda pozasądowa zawarta dniar. między pokrzywdzonym *Ablem Iks*, zamieszkałym w *Skarżysku-Kamiennej*, kod poczt. 00-000, ul. *Krętej 1* a nieletnim sprawcą *Kainem Igrek*, zamieszkałym w *Skarżysku-Kamiennej*, kod poczt. 00-000, ul. *Najdłuższej 1*.

Strony zawierają ugodę następującej treści:

Kain Igrek zobowiązuje się do zadośćuczynienia wyrządzonej szkody w postaci, w ten sposób, że (tu różne możliwości) np.:

- przeprosić;
- zapłacić odszkodowanie w wysokości zł.

Suma odszkodowania będzie wypłacana w ratach (tygodniowych, miesięcznych, innych), z których każda

10
str. 10
nr 1, lipiec 1996 r.

wynosi zł. Wypłacanie odszkodowania rozpocznie się od dnia Wypłacanie
odszkodowania zakończy się, ostatnia rata wynosi zł.;
- podjąć nieodpłatną pracę na rzecz osoby pokrzywdzonej. Jaka praca? Ile godzin?

Data, miejsce zawarcia ugody

podpisy:

- pokrzywdzonego (gdy jest nieletni także rodzica lub opiekuna),
- nieletniego i jego rodzica lub opiekuna,
- mediatora.

6. KONTROLA WYKONANIA ZOBOWIĄZANIA WYNIKAJĄCEGO Z UGODY MIĘDZY STRONAMI MEDIACJI

Mediator przy zawieraniu ugody umawia się ze stronami co do sposobu poinformowania go o wykonaniu przez sprawcę
przyjętych zobowiązań.

W przypadku odszkodowania pieniężnego sprawca powinien dostarczyć kserokopie dowodu wpłaty. W innych
sytuacjach mediator ustala z pokrzywdzonym najdogodniejszą dla pokrzywdzonego formę uzyskania na piśmie
potwierdzenia wykonania zobowiązania.

Halina Katarzyńska Anna Walczak-Zochowska Beata Bzarnicka-Działek
Warszawa, 14 maja 1996r.

OCENA PRZEBIEGU MEDIACJI: PROBLEMY PROWADZENIA DOKUMENTACJI

Jednym z pilniejszych zadań, jakie stoją przed nami w momencie rozpoczynania realizowania eksperymentalnego
programu mediacji, jest wypracowanie sposobu gromadzenia dokumentacji, na podstawie której będzie można wyciągnąć
wnioski o jego przebiegu, osiągniętych rezultatach, ujawnionych trudnych problemach.

Musimy pamiętać, że badania i ocena realizowania programu stanowią jego część, tak samo ważną jak doprowadzanie
w praktyce do porozumienia pomiędzy nieletnim i jego ofiarą.

Pozwolą one na skorygowanie programu; będą podstawą do wystąpienia o realizowanie mediacji po okresie trwania
eksperymentu oraz jego rozszerzania na inne obszary kraju.

Dlatego niezwykle ważne jest przygotowanie dobrych "narzędzi badawczych" i opracowanie zasad dokumentowania
przebiegu mediacji, tak aby można było porównywać informacje ze wszystkich ośrodków realizujących program.

Zespół, który najwcześniej rozpoczął prowadzenie mediacji - w Zielonej Górze - ma już swoje doświadczenia w
rejestrowaniu przypadków, w których starano się doprowadzić do porozumienia pomiędzy stronami.

Zanim opracujemy nasze "ogólnopolskie" wskazania dotyczące dokumentowania przebiegu mediacji, warto przyrzeć
się także pewnym rozwiązaniom stosowanym w niektórych spośród programów działających od wielu już lat za granicą.

Przede wszystkim, wyniki mediacji ocenia się biorąc pod uwagę zarówno "ilość" jak i "jakość".

Warto gromadzić podstawowe dane - liczbowe i nie tylko - o:

- * sprawach, w których zaproponowano stronom udział w programie,
- * nieletnich przestępcach oraz
- * ofiarach biorących w nim faktycznie udział (wiek, płeć, adresy, powrót nieletniego do przestępstwa)
- * rodzajach przestępstw
- * mediacjach, w których doszło do spotkania twarzą w twarz
- * mediacjach, gdzie do rozwiązania problemu doszło bez takiego spotkania,
- * mediacjach, które nie doprowadziły do zawarcia ugody
- * ugodach zrealizowanych w całości, częściowo lub nie zrealizowanych (zwłaszcza na czym polegało porozumienie) a także informacje o:

- * czasie trwania poszczególnych etapów mediacji
- * zadowoleniu stron z przebiegu i wyników mediacji.

W materiałach dotyczących prowadzenia mediacji w Stanach Zjednoczonych znajdujemy przykłady formularzy,
ułatwiających ocenę przebiegu i wyników mediacji.

Oto one:

Notatki o sprawie

DATA: _____, MIEJSCE: _____

MEDIATOR: _____

OPIS PRZYPADKU:

INTERWENCJA:

(opisz co stało się zanim sprawa trafiła do mediacji - np. reakcja szkoły, policji)

UCZESTNICY:

(wymień kto był obecny i jaką pełnił rolę)

OPIS MEDIACJI:

(tu zamieszczamy zwięzły opis procesu przygotowywania oraz przebiegu samego spotkania)

WYNIK MEDIACJI:

(tu ew. opis osiągniętego porozumienia)

PROBLEMY:

- * wszystko to, co uznajesz za interesujące
- * wszystko, czego można się było nauczyć
- * wszelkie uwagi i wskazówki

Karta obserwacji nr 1

Cel obserwacji: EMOCJE I ODDZIAŁYWANIE

Zwróć uwagę i odnotuj występowanie u uczestników mediacji:

zainteresowanie

zdenerwowanie

zadowolenie

radość

zaskoczenie

wstrząs

lęk

przerażenie

zmartwienie, rozpacz

ból

rozgoryczenie

wstyd

pożalenie, upokorzenie

* wycofywanie się

* atakowanie innych

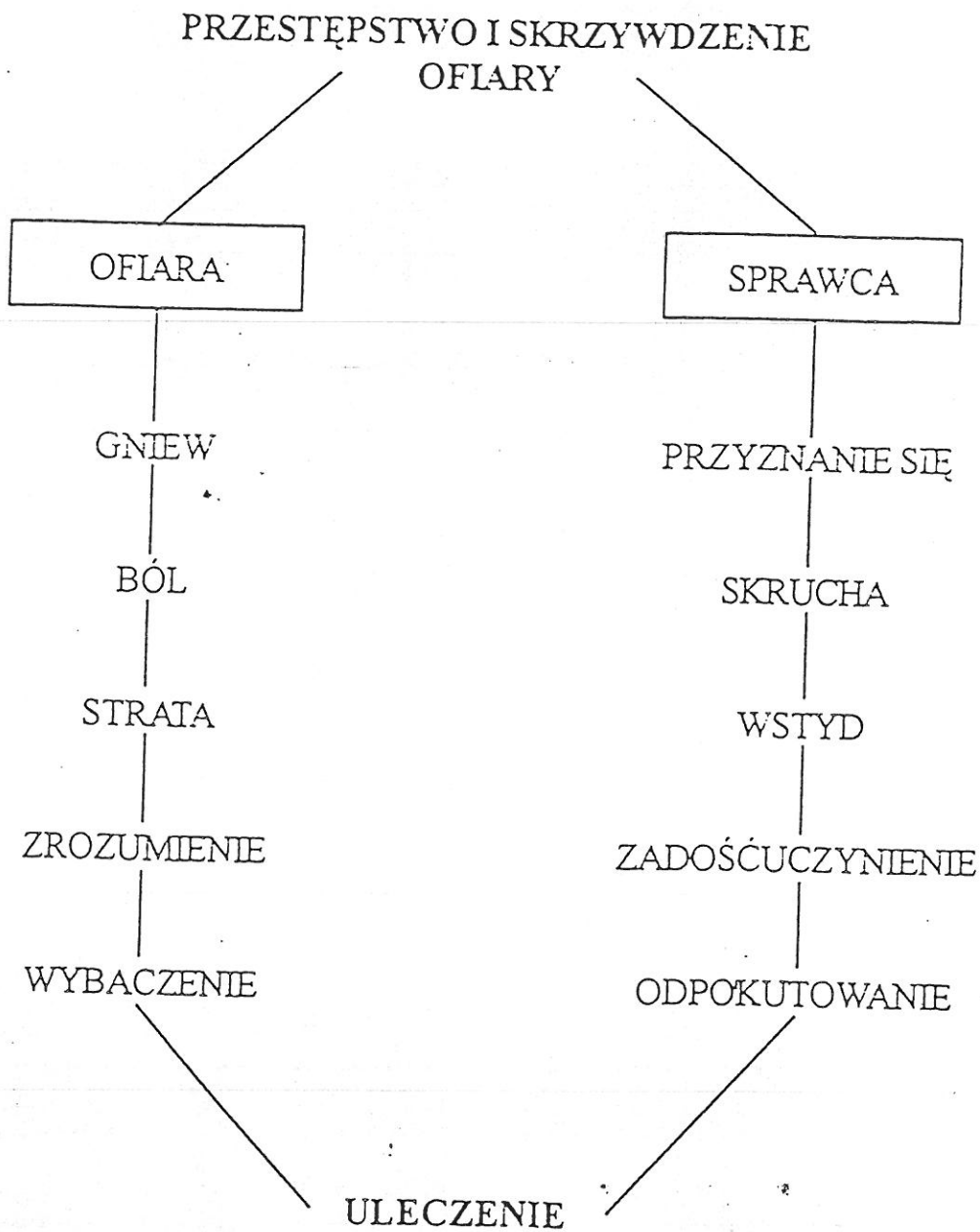
* atakowanie siebie

* uniki

Karta obserwacji nr 2

Cel obserwacji: PRZEBIEG MEDIACJI

Zaznacz, co według ciebie przechodzili sprawca i ofiara

Karta obserwacji nr 3

Cel obserwacji: Zachowanie mediatora
Zaznacz co wystąpiło i skomentuj o ile można

Tworzenie atmosfery	-
Koncentrowanie	-
Współczucie	-
Stosowanie spokoju	-
Stosowanie humoru	-
Zadawanie pytań	-
Dawanie wskazówek	-
Rozładowywanie silnych emocji	-
Poziom ingerowania	-
Poszanowanie uczestników (ofiara - traktowana łagodnie) (sprawca - z godnością)	-
Włączanie wszystkich uczestników	-
Kształtowanie porozumienia	-
Zrelaksowanie	-
Autorytaryzm, rozkazywanie	-

Przy realizowaniu programów mediacji w USA wymaga się zwykle sporządzenia opisowego raportu z przebiegu mediacji, uwzględniającego fazę przygotowania, przebieg spotkania, opis porozumienia i jego wykonania a także ocenę procesu i jego wyników dokonywaną przez samego mediatora. Sprawozdanie jest zwięzłe (zwykle zamyka się na jednej stronie gęstego maszynopisu). Oprócz tego mediator wypełnia formularz oceny. Służy on do analizowania i oceniania przebiegu mediacji. Warto się z nim zapoznać:

Formularz oceny mediacji

Sprawa nr _____

Mediator _____

Nazwisko

sprawcy _____ Płeć _____ Wiek _____

Nazwisko

ofiary _____ Płeć _____ Wiek _____

Zakreśl cyfrę która najtrafniej odzwierciedla Twoje odczucia. Skala odpowiedzi idzie od negatywnych do pozytywnych (np. 1-negatywne, 5-pozytywne) ekstremów wymienionych przy każdym pytaniu. Cyfra 3 oznacza neutralność. Nie zakreślenie żadnej cyfry będzie znaczyło, że miałeś trudności z oceną.

1 2 3 4 5 Ogólna atmosfera spotkania (bardzo napięta do bardzo rozluźnionej)

1 2 3 4 5 Nastawienie ofiary przed spotkaniem (sceptyczne lub wrogie do pełnego entuzjazmu i chęci współpracy)

1 2 3 4 5 Nastawienie sprawcy przed spotkaniem (sceptyczne lub wrogie do pełnego entuzjazmu i chęci współpracy)

1 2 3 4 5 Nastawienie ofiary w trakcie spotkania (sceptyczne lub wrogie do pełnego entuzjazmu i chęci współpracy)

1 2 3 4 5 Nastawienie sprawcy w trakcie spotkania (sceptyczne lub wrogie do pełnego entuzjazmu i chęci współpracy)

1 2 3 4 5 Charakter negocjowania porozumienia (napięte i pełne problemów do gładkich i w rozluźnieniu)

1 2 3 4 5 W jakim stopniu -jak sądzisz -osiągnięto pojednanie (brak pogodzenia do prawdziwego pojednania)

1 2 3 4 5 Czy ugoda w kwestii zadościuczynienia była w Twojej ocenie zadowalająca (zdecydowanie niezadowalająca do bardzo zadowalającej)

1 2 3 4 5 Czy ofiara wydawała się być zadowolona ze spotkania i jego wyniku (zdecydowanie niezadowolona, nic nie warte, do bardzo zadowolonej)

1 2 3 4 5 Czy sprawca wydawał się być zadowolony ze spotkania i jego wyniku (zdecydowanie niezadowolony, nic nie warte, do bardzo zadowolonego)

TAK NIE Czy sprawca i ofiara znali się wcześniej? Wyjaśnij:

TAK NIE Czy wcześniej istniał konflikt pomiędzy stronami? Skomentuj:

Inne informacje lub uwagi:

Liczymy na Państwa uwagi dotyczące dokumentowania przebiegu mediacji.